

SLOVÁ MÔJHO OTCA

Láska a bolesť v Palestíne

Júsuf Chalíl Bašír

SLOVÁ MÔJHO OTCA

Láska a bolesť v Palestíne

Júsuf Chalíl Bašír

Z angličtiny preložil
Samuel Marec

 HADART

*Venované mojim palestínskym spoluobčanom, ktorí
bojujú za mier, spravodlivosť a slobodu.*

*„Nesmieme dovoliť, aby príkoria minulosti
rozhodovali o našej budúcnosti.“*

Chalíl Bašír

OBSAH

SKÔR NEŽ ZAČNEM 11

PRVÁ ČASŤ: RAJ 15

1. NAŠA PÔDA, NAŠI SUSEDIA 17

2. RODINA 29

3. ŠKOLA 39

DRUHÁ ČASŤ: INFERNO 45

4. INTIFÁDA 47

5. VOJACI 59

6. HOSTIA V DOME 73

7. OKUPÁCIA 87

8. RAMADÁN 97

9. GULKA 105

TRETIA ČASŤ: ANJEL 117

10. TEL AVIV 119

11. ŠÍKUM 127

12. ZÁZRAK 135

ŠTVRTÁ ČASŤ: CESTA 145

13. ÚTEK 147

14. SEMIENKA MIERU 161

15. NÁVRAT 173

16. RAMALLÁH 183

17. ZÚFALSTVO 191

18. „VPRED, JÚSUF!“ 199

PIATA ČASŤ: POSOLSTVO 215

19. AMERIKA 217

20. OTEC 225

LIST 233

VYSVETLIVKY 234

POĎAKOVANIE 237

SKÔR NEŽ ZAČNEM

Naučil som sa čítať v publiku. Ak sa pri príchode na pódium ozýva šepot, už ich mám. Ak sa však už usádzam a prispôsobujú mi mikrofón a ruch v sále stále pokračuje, viem, že ľudia sa aj naďalej zaoberajú svojimi vecami a čaká ma o niečo ťažšia práca.

Ak sa nachádzame v menšom priestore, napríklad v nejakej konferenčnej miestnosti alebo triede, okamžite začnem nadväzovať očný kontakt. Dávam tým najavo, že už som tam. Vo väčšej spoločenskej miestnosti v hoteli – ako napríklad v tejto – publikum len prebehnem pohľadom. Niektorí mi ho opätujú, lebo sú na mňa rovnako zvedaví ako ja na nich. Väčšina však naďalej hľadá do svojich iPhonov a číta si dôležité správy od priateľov o tom, čo mali na obed. Iní nadväzujú kontakty s ľuďmi sediacimi naokolo. Typické washingtonské publikum. Keby som nebol na pódiu, robil by som to isté.

Všetci sú dobre oblečení. Títo ľudia v trojdielnych oblekoch budú klásť otázky plné faktov, a budú to skôr konštatovania ako fakty. Študenti v rifliach a tričkách sa zas väčšinou pýtajú širšie a všeobecnejšie.

Podíde ku mne staršia žena s pohárom vody a uistí sa, či mám všetko, čo potrebujem. Mám. Prejde so mnou formát vystúpenia. Úvod. Môj polhodinový prejav. Krátko pred uplynutím času mi dá signál. Dvadsať minút na otázky. Usmejem sa a poďakujem jej. Nepoviem jej, že otázky budú pokračovať ešte dlho po uplynutí dvadsiatich minút; keď sa vystúpenie skončí, na pódium príde zástup ľudí, ktorí sa budú pýtať ďalej. Ostanú tam dávno po tom, ako všetci ostatní odídu. Nepoviem jej ani to, že malá skupina ma bude sprevádzať až na chodbu; tí budú odchádzať po jednom. Vždy to tak je.

Opäť pohľadom prebehnem publikum. Sú ich tu asi dve stovky. Predpokladám, že väčšina z nich, ak nie všetci, sú Židia; toto podujatie organizuje Americko-izraelská rada pre verejné záležitosti, ktorá má najväčší vplyv na postoj Spojených štátov voči Palestíne. Hlasy týchto ľudí je vo Washingtone počuť. Preto je dôležité, aby oni počuli mňa.

Jeden z nich sa ma opýta na izraelské osady na palestínskom území. Mám na to odpoveď, ale keď im vyrozprávam svoj príbeh, možno ma budú počúvať inak.

„Povedz im svoj príbeh, Júsuf,“ počujem otcov hlas. „Povedz im svoj príbeh, aspoň sa dozvedia niečo, čo predtým nevedeli.“

Môj príbeh je do veľkej miery vlastne otcovým príbehom. A príbehom starého otca. A príbehom mnohých starých otcov pred ním. Celé stáročia predtým, ako Európa vybuchla a prinútila Židov hľadať bezpečný prístav, obrábala moja rodina pôdu v Gaze, na pobreží Stredozemného mora. Naše mesto Dajr al-Balah sa v preklade volá „Kláštor datľovníkov“, a to na počesť kláštora, ktorý tu v 4. storočí n. l. založili kresťania. Už aj predtým bolo však mesto dôležitou zastávkou na ceste do Egypta. Kedysi tu bola pevnosť. Prešiel tadiaľ Alexander Veľký, prešli tadiaľ Rimania, Turci a zrejme dokonca aj Jozef a jeho bratia.

Moja rodina, Bašírovci, ich videla prichádzať a odchádzať a možno im aj predala nejaké datle. Mojich predkov do týchto miest priviedli dve veci: pramene pitnej vody, ktoré nikdy nevyschnú, a tie najsladšie a najčervenšie datle na celom pobreží Stredozemného mora. Žijeme tu od vekov. Tristo rokov, teda odkedy sa robia záznamy, táto pôda bola napísaná na naše meno.

Môj otec Chalíl Bašír bol síce najprv známy ako učiteľ angličtiny v miestnej základnej škole a neskôr ako riaditeľ strednej školy, naša pôda však v jeho živote zohrávala takú dôležitú úlohu, že sa aj tak považoval za roľníka.

„Táto pôda mojej rodine patrila celé stáročia,“ hovorieval.

„Je to moje detstvo. Nemôžem odísť, lebo minulosť ma sleduje a ja sa nemôžem dopustiť rovnakej chyby ako ľudia, ktorí v máji 1948 odišli zo svojich domovov. Toto je ponaučenie pre všetkých: nikdy sa nesmiete vzdať svojej pôdy ani krajiny, inak stratíte dôstojnosť aj život.“

Na pódium vyjde dobre oblečený mladý muž a utíši publikum. Ľudia aspoň na chvíľu odložia iPhony. Ak ich znova vytiahnu, budem vedieť, že strácam ich pozornosť.

V momente, keď mladý muž povie, že som Palestínčan, v miestnosti zavládne hrobové ticho. Vždy to tak je. Pozriem sa na nich a usmejem sa. Takmer počujem ich myšlienky – vyzerám ako Žid. Viacerí mi to vlastne potom povedia. Ja im teraz chcem povedať len toto: „Samozrejme, že vyzerám ako Žid. Spájajú nás predsa rovnaké gény. Vedci to dokázali. Sme bratraci. Tak prečo sú medzi nami také problémy?“

Mladý muž prebehne môj životopis a spomenie, že mám magisterský titul z Brandisovej univerzity. „Palestínčan a chodil na Brandisovu?“ pomyslia si niektorí z nich. Viem to, lebo aj na to sa ma stále pýtajú. Ich zvedavosť ma teší. O to viac ich bude zaujímať to, čo im chcem povedať.

Je rad na mne. Keď sa postavím, zo slušnosti zaznie potlesk. Na zlomok sekundy neviem, odkiaľ začať. Vždy je to tak, keď stojím pred veľkým publikom. Priniesol som si nejaké poznámky, ktoré vôbec nepoužijem, ale na chvíľu sa do nich na pódium pozriem a v duchu počujem otcov hlas.

„Začnem tým, že vám poviem dve veci o otcovi,“ poviem. Hovorím potichu. „Môj otec svoju pôdu miloval rovnako ako miloval svoju manželku, moju matku. A obe miloval naozaj veľmi.“

PRVÁ ČASŤ

RAJ

Vy, ktorí ste uverili, jedzte z dobrôt toho, čo sme vám dali.

Korán, súra al-Baqara (2:172)

1. NAŠA PÔDA, NAŠI SUSEDIA

Môj otec svoju pôdu miloval rovnako ako miloval svoju manželku, moju matku. A obe miloval naozaj veľmi.

Miloval vysoké datľovníky, ktoré lemovali okraje farmy. Mali sme pozemky väčšie ako dve futbalové ihriská. Miloval aj olivovníky a olej, ktorý z nich vyrábal. Miloval úle – miloval ich kvôli včelám a tomu neuveriteľnému medu z peľu guáv, fíg a datlí. Zo všetkého najradšej mal svoje fóliovníky – dlhé tunely pokryté fóliami natiiahnutými na železnej konštrukcii. Pokrývali takmer polovicu pozemku. Pestoval v nich paradajky, štiplavé papriky a baklažány, ktoré potom predával na trhoch v Izraeli a Jordánsku a niekedy v Egypte. Celý život strávil starostlivosťou o túto piesčitú pôdu: kompost do nej pridával tak dlho, až bola priam neuveriteľne úrodná.

Zbožňoval, že na takmer každom kúsku zeme okolo domu stáli stromy. Niektoré z nich, napríklad figy alebo guavy, dávali ovocie; iné ponúkali tieň a otvoreným priestranstvám okolo domu dodávali farbu. Kedysi tu bol aj pomarančový sad, ale otcov brat väčšinu stromov vyťal, aby získal miesto na nový dom, pre svoju rodinu. Otec mu to nikdy celkom neodpustil. Miloval spomienky na tie pomarančovníky; v duchu vždy videl, ako tam stáli celé generácie.

Otec mal viac ako dvesto datľovníkov. Niektoré rástli okolo rohov domu, iné lemovali dlhú príjazdovú cestu, ktorá od domu viedla k bráne na ulicu pomenovanú podľa Mekky. Stál tam holubník a kletka pre králiky, husi, kačky, kurence a najmenej dva kohúty. Nášho pokojného starého bieleho somára sme priväzovali pri malej izbe, v ktorej bol generátor, čo poháňal zavlažovací systém a studňu. Vedľa sa vypínal veľký olivovník

starý niekoľko storočí. Olivovníky totiž prežijú aj niekoľko stoviek rokov. Rád som sa naň šplhal: dalo sa na ňom skryť; mal som tam pokoj a čas porozmýšľať si nad svojím vesmírom.

Olivovníkov sme mali niekoľko desiatok a počas zberu olív sa z nás vždy stal jeden tím. Na raňajky mama upražila vajíčka zmiešané s posolenými zemiakmi a syrom a v hline-nej peci upiekla chlieb. Otec pod každý strom natiahol fóliu, takže všetky popadané olivy sa dali pozbierať bez toho, aby sa zašpinili od zeme. Rád som na tie stromy liezol. Čím som bol vyššie, tým väčšie bolo aj moje nadšenie. Zliezol som, až keď nás mama zvolávala na obed: jazmínová ryža s hovädzím mäsom a okrovou omáčkou. Jedlo podávala na tácke s para-dajkovým šalátom a tanierom plným čerstvo nakrájaných paradajok, uhoriek a štiplavej papriky (väčšinou pre otca) – všetko pochádzalo z našej farmy, a k tomu nakladané olivy z minulého roku.

Hoci som celý ten proces mal rád, už na druhý deň som hľadal spôsob, ako ho urýchliť. Jeden spôsob spočíval v tom, že som zobral palicu a konármi zatriasol; nemusel som olivy zbierať ručne. Stará mama sa však na mňa za to hnevala, pretože nechcela, aby boli konáre doškriabané. Dlhو mi roz-právala o tom, že olivovník je ako človek: jeho koži nesmieme ublížiť. Vždy som počkal, kým prestala dávať pozor, a opäť som vytiahol palicu.

Na konci pozemku, pomerne ďaleko od domu, moji dvaja starší bratia pomohli otcovi postaviť prístrešok, spod ktorého sme mohli sledovať opačný koniec. Bol zo suchých kmeňov datlovníkov, strecha z palmových listov. Mali sme tam aj ohnisko a na zemi priestor na dlhý látkový koberček zvaný *freaš*; na tých sme sedávali.

Náš pozemok bol taký veľký, že som na ňom vždy mohol byť sám so sebou. Bol to raj. Viete, že som vyrastal v Gaze, a tak vás možno prekvapuje, že hovorím o raji. Dnes – a keď to hovorím, ide mi puknúť srdce – by ste ju totiž skôr nazvali peklom. Verte však, že keď som bol dieťa, nebolo to tak a Gazu stále vnímam takú, aká bola kedysi.

Keď prišla žatva a datle boli červené a ťažké, robotníci, ktorých otec najal, celé týždne lozili po stromoch a plody nakladali na dodávky; tie každý deň odchádzali a odvážali náklad na trhy a do tovární. Najlepšie datle však otec odkladal pre mamu, ktorá z nich robila fantastický datľový džem. Bol to ten najlepší darček a ja som ho vždy dával učiteľom, keď som chcel mať istotu, že sa dostanem do športového družstva.

Mama vyrástla v meste. Narodila sa v Bejrúte, kde jej rodina vlastnila pôdu, ale ešte v mladom veku sa vrátila do Gazy. Jej strýko bol dlhé roky starostom Dajr al-Balahu. Jej rodina je jedna zo štyroch pôvodných rodín v meste. Vlastnila tam rozsiahle pozemky. Keď sa vydala za otca, niektorí jej príbuzní z toho neboli nadšení. Považovali sa za mestských kozmopolitov a odmietali ho; v ich očiach bol len obyčajný roľník a navyše ani nie veľmi bohatý – a to aj napriek tomu, že práve Bašírovci boli najväčšou zo štyroch pôvodných rodín. Sitie, ako sme oslovovali maminu mamu, sa však otec páčil. Dobre vyzeral, skoro ako filmová hviezda. Vždy bol bezchybne oblečený, dokonca aj pri práci na farme. Keď sa s niekým rozprával, hľadel priamo naňho; v jeho tmavých očiach sa zrkadlila taká úprimnosť, že na svojich poslucháčov vždy urobil hlboký dojem. Keď hovoril, jemne naklonil hlavu, starostlivo volil slová a ku každému sa správal veľmi milo.

„Nechaj to na mňa,“ povedala Sitie otcovi. Poslúchol ju. Nakoniec si mamu zobral. Počas nasledujúcich dvoch desiatok rokov mali osem detí. Ja som bol štvrtý v poradí; predchádzali ma dvaja bratia a sestra, po mne nasledoval mladší brat, dvojčky brat a sestra, no a nakoniec najmladšia sestra.

Pre mamu postavil otec dom z tých najkvalitnejších cementových tehál, ktoré vyzerali ako kamene priamo z kameňolomu. V porovnaní so skromným príbytkom, v ktorom spolu s bratom a dvoma sestrami vyrastali a ktorý ešte stále stál povedľa, to bol veľký kontrast. Jednu z izieb prerobil na garáž pre svoj biely opel a skladoval v nej aj väčšinu poľnohospodárskeho náčinia. Do inej izby sme ukladali veľké baly sena, ktorým sme potom krmili zvieratá a vtáky, čo sme chovali.

Nový dom bol dlhé roky len prízemný. V roku 1997, keď som mal osem rokov, začal otec vďaka peniazom, ktoré mu vyniesli fóliovníky, nadstavovať ďalšie dve poschodia. S peniazmi narábali rodičia vždy veľmi opatrne. Pôžičkám z bánk nedôverovali. Všetko robili až vtedy, keď na to mali peniaze a istotu, že to, čo postaví, im bude patriť až do súdneho dňa.

Práce na nových poschodiach sa však neustále odkladali, pretože susedia rodičov zažalovali, aby výstavbe zabránili. Našími susedmi boli židovskí osadníci a izraelskí vojaci, ktorí nelegálne žili nielen na susedných, ale aj na našich pozemkoch. Dve nové poschodia by z nášho domu urobili najvyššiu budovu v okolí. A to susedia nechceli. Často sa stávalo, že rodičia skoro ráno vyrazili do Tel Avivu, ktorý bol na druhej strane izraelskej hranice, a večer sa zo súdu vrátili s prázdnyimi rukami. Súd dal rodičom nakoniec za pravdu, trvalo to však dva roky.

Na druhej strane diaľnice Saláh al-Din, rovno oproti nášmu domu, vznikla židovská osada. Volala sa Kfar Darom. Kedysi sa tu nachádzali dve skoršie osady; jedna v 30. rokoch minulého storočia, druhá o desať rokov neskôr. Osadníci v oboch prípadoch po niekoľkých rokoch odišli. Po izraelskej okupácii pásma Gazy v roku 1967 vznikla v roku 1989 tretia osada – v tom istom roku som sa narodil ja.

Keď som pozoroval osadu z horných poschodí nášho domu, vyzerala úplne inak ako všetko ostatné v Gaze. Domy stáli po oboch stranách vyasfaltovanej cesty, osada zaberala dvestopäťdesiat akrov. Na mnohých domoch mali satelitné prijímače. Naklonené strechy pokrývali červené škridle. Mama mi povedala, že takto vyzerajú domy v Európe.

Osada Kfar Darom síce vyzerala úžasne, ale vždy, keď som videl samotných osadníkov, cítil som neistotu. Nepôsobili totiž priateľským dojmom. V televízii som videl, ako agresívne sa osadníci k Palestínčanom správali, ako vôbec nebrali ohľad na ženy a deti. Na tieto výjavy som myslel, keď mali muži pri práci cez rameno prehodené malé samopaly. Nikdy som nevidel, že by z nich aj strieľali, ale aj tak som sa ich bál.

Nikdy som nevidel deti, len samých starších ľudí a ženy v dlhých čiernych odevoch a na hlavách s čiernymi klobúkmi, ktoré sa podobali turbanom. Počuli sme, že obyvatelia Kfar Darom patrili spomedzi ôsmich tisícok nelegálnych osadníkov v Gaze medzi nábožensky najkonzervatívnejších.

Aj oni mali rovnaké fóliovníky ako my, ale na prácu si najímali Filipíncov. Ponad diaľnicu – neďaleko nášho domu – postavili betónový most pre peších; domy si tak prepojili so synagógou, ktorá sa nachádzala na našej strane. Most bol určený iba pre nich; pre osadníkov.

Medzi našimi pozemkami a synagógou bola izraelská vojenská základňa. Nad ňou sa týčili dve vysoké strážne veže, v ktorých dvadsaťštyri hodín denne a sedem dní v týždni hliadkovali vojaci so samopalmi. Veže boli vysoké asi trinásť metrov, len o niečo menej ako náš dom, a tvorili ich kovové nosníky a malá miestnosť navrchu. Jednu takú vežu sme videli z obývačky a z kuchyne, tú druhú z kúpeľne a rodičovskej spálne.

Vojaci vo veži mali ďalekohľady. Keď sme na veže pozreli, videli sme, ako nás sledujú. Keďže tam boli nepretržite, usudzovali sme, že aj sledovanie prebieha bez prestávky.

Napriek tomu som mal z vojakov na základni z nejakého dôvodu menší strach ako z osadníkov – akoby mali väčšiu radosť zo života. Každú sobotu naplno púšťali hudbu: väčšina tej hudby mi znela veľmi arabsky. Počuli sme ako tlieškajú a výskajú do pesničky *Habíbí já núr al-`ajn* (*Drahá, si svetlo mojich očí*) od egyptského popového speváka Amra Diaba.

Často hrávali futbal a lopty v maskáčových farbách občas prekopli na druhú stranu plotu. Niekedy si loptu prišli vypýtať, ale stávalo sa to len zriedka. Niekedy som im ju naspäť prekopol aj sám. Niekedy som sa s ňou predtým aj trochu pohral. No a inokedy som si ju proste nechal, pretože datľovníky mali ostne, na ktorých sa prepichávali moje vlastné lopty a nová vždy prišla vhod.

Jednu z tých veží postavili rovno nad maštalou, v ktorej